

Самойленко Є.А.

асистент кафедри державно-правових дисциплін

*Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської
справи Національного банку України»*

БЮДЖЕТНЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ

Будь-яка наука, особливо фундаментальна, відзначається тим, що її зміст утворює система пов'язаних між собою базових понять – категорій. Категорії теорії права виконують в юридичній науці методологічну функцію [1, с. 10–11]. Вони виступають не тільки результатом пізнання правової дійсності, а й виступають в якості інструментів, необхідних для розвитку галузевих юридичних наук [2, с. 22]. В теорії права сформований власний понятійний апарат, єдиний з понятійним апаратом інших юридичних наук, що характеризує її теоретико-прикладну спрямованість [3, с. 10].

Однак, відсутність в теорії права чітких критеріїв поділу системи права на структурні елементи спричиняє ситуацію, коли одну й ту ж сукупність правових норм одні вчені називають підгалуззю, інші – інститутом, або навіть галуззю права. У доктрині фінансового права дана проблема отримала своє відображення у вигляді розбіжностей поглядів на правову природу і місце бюджетного права в системі даної правової галузі.

При аналізі елементів системи фінансового права ряд науковців розглядають бюджетне право як його підгалузть [4, 5, 6, 7, 8, 9]. При цьому дана точка зору наводиться без належного обґрунтування. Поширеною серед вчених є позиція, згідно якої бюджетне право є інститутом фінансового права [10, 11, 12]. Деякі дослідники взагалі залишають поза увагою розв'язання цієї проблеми [13, 14, 15]. Тому визначення місця бюджетного права в системі фінансового права залишається актуальним, оскільки сприятиме розвитку як науки фінансового права, так і практики бюджетно-правового регулювання.

Системність суспільних відносин надає праву системних властивостей та зумовлює його структуру, яка є цілісним об'єднанням пов'язаних між собою правових норм [16, с. 387]. Тому традиційно критерієм поділу системи права на галузі та інститути (а отже, й підгалузі) є предмет, а також метод правового регулювання. Під правовим інститутом розуміють систему відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин. Підгалузь права – це система однорідних предметно пов'язаних інститутів певної галузі права. [17, с. 186]. Зовнішнім вираженням підгалузі є наявність в ній такої групи норм, яка містить загальні принципові положення, притаманні декільком (але не всім) правовим інститутам даної галузі [18, с. 232].

Отже, до загальнотеоретичних ознак підгалузі права, що відрізняють її від правового інституту, можна віднести:

- 1) наявність двох або більше правових інститутів;
- 2) єдина галузева приналежність правових інститутів, що входять до складу підгалузі права;
- 3) особлива предметна єдність правових норм підгалузі, що базується на нерозривному взаємозв'язку і взаємодії між нормами тих інститутів, які формують підгалузь (а не між нормами в межах одного інституту).

Бюджетне право України являє собою сукупність правових норм, що регулюють бюджетний устрій, структуру і порядок розподілу доходів і видатків бюджетної системи, повноваження держави і органів місцевого самоврядування в галузі бюджетів і бюджетний процес [4, с. 129]. Аналогічні за структурою визначення бюджетного права зустрічаються в російській доктрині фінансового права [5, с. 137; 9, с. 146].

Виходячи із зазначеного вище, за змістом відносини, що складають предмет бюджетного права та регулюються його нормами, об'єднують у три групи:

1. Відносини, що виникають із бюджетного устрою. Основними у цій групі є відносини, які виникають між суб'єктами з приводу формування

бюджетної системи України, визначення її принципів, встановлення класифікації доходів і видатків бюджетів.

2. Відносини, що виникають у зв'язку із встановленням структури доходів і видатків бюджетної системи та подальшим їх розподілом між бюджетами різних рівнів. Основними з них є відносини з приводу законодавчого встановлення загальної системи доходів і видатків, що закріплюються за бюджетами різних рівнів, а також законодавчого встановлення та встановлення у правових актах представницьких органів місцевого самоврядування системи доходів та видатків на відповідний період для бюджетів кожного рівня.

3. Відносини з приводу бюджетного процесу. Основними в цій групі є відносини між різними суб'єктами бюджетного права з приводу складання проектів бюджетів та проектів бюджетно правових актів, розгляд та затвердження проектів бюджетно-правових актів, виконання бюджетів, підготовка та затвердження звітів про виконання бюджетів.

Складовою частиною усіх вказаних відносин є бюджетно-контрольні відносини, які існують на різних стадіях бюджетного процесу.

Як зазначає В.Д. Чернадчук, у преамбулі та ст. 1 Бюджетного кодексу України не тільки переховані відносини, що складають предмет бюджетного права, а й ті, що визначають сферу дії бюджетного законодавства, і тим самим вказують на критерії розмежування бюджетного і суміжних підгалузей та галузей права. Для визначення предмета бюджетного права ст. 1 БК застосовує два критерії: метод та об'єкт правового регулювання із вказівкою на основні групи відносин, що підлягають регламентації. Встановлений ст. 1 БК перелік майнових та процесуальних відносин, що утворюють предмет бюджетного права, є вичерпним і не підлягає розширювальному тлумаченню [19, с. 26–27].

Крім того, як зазначає Л.А. Давидова, бюджетні відносини взаємопов'язані. Наприклад, не можуть бути реалізовані відносини щодо встановлення структури доходів та видатків бюджетної системи без відносин щодо встановлення самої бюджетної системи. У свою чергу і ті й інші

відносини не можуть бути реалізовані без визначення бюджетної компетенції державних органів з приводу встановлення бюджетної системи і структури доходів та видатків відповідного рівня [20, с. 114].

Таким чином, бюджетне право складається із взаємопов'язаних матеріальних та процесуальних правових інститутів, які за галузевою належністю відносяться до інститутів фінансового права: інституту бюджетного устрою, інституту доходів і видатків бюджетної системи, інституту бюджетного процесу, інституту бюджетного контролю.

Обґрунтовано можна стверджувати, що бюджетне право сформувалося як підгалузь фінансового права України. Бюджетно-правові норми регулюють відносини, складаються в особливій сфері суспільного життя – бюджетній діяльності держави та органів місцевого самоврядування, що спрямована на акумулювання грошових коштів з метою їх подальшого використання на державні та суспільні потреби.

Список використаних джерел

1. Самощенко И.С., Сырых В.М. О методах познания государственно–правовых явлений [Текст] / И.С. Самощенко, В.М. Сырых // Советское государство и право. – 1975. – № 9. – С. 10–16.
2. Алексеев С.С. Общая теория права [Текст] : Учебник / С.С. Алексеев. – [2–е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
3. Явич Л.С. Общая теория права [Текст] / Явич Л.С. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1976. – 278 с.
4. Фінансове право України [Текст] : Навч. посібник / За заг. ред. Л.К. Воронової. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.
5. Финансовое право [Текст] : Учебник / Под ред. О.Н. Горбуновой. – [2–е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2002. – 495 с.
6. Дмитренко Е.С. Фінансове право України. Особлива частина [Текст] : Навч. посіб. / Е.С. Дмитренко. – К. : Алеута ; КНТ, 2007. – 613 с.

7. *Воронова Л.К.* Фінансове право України [Текст] : Підручник / Л.К. Воронова. – К. : Прецедент ; Моя книга, 2007. – 448 с.
8. *Алисов А.Е.* Финансовое право [Текст] : Учебное пособие / А.Е. Алисов. – Х. : Фирма «Эспада», 1999. – 240 с.
9. *Финансовое право* [Текст] : Учебник / Отв. ред. Н.И. Химичева. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристь, 2002. – 600 с.
10. *Финансовое право* [Текст] : Учебник / Под ред. О.Н. Горбуновой. – М. : Юристь, 1996. – 400 с.
11. *Финансовое право* [Текст] : Учебное пособие для вузов / Под ред. М.М. Рассолова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 444 с.
12. *Костенко Ю.О.* Фінансове право України [Текст] : Навч. посіб. / Ю.О. Костенко. – К. : ЦУЛ, 2009. – 240 с.
13. *Фінансове право України* [Текст] : Підручник / [Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, І.Є. Криницький] ; За ред. М.П. Кучерявенька. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
14. *Зюнькін А.Г.* Фінансове право [Текст] : Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / А.Г. Зюнькін. – [4-е вид., допов.]. – К. : МАУП, 2007. – 568 с.
15. *Финансовое право* [Текст] / Под. ред. М.В. Карасевой. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 288 с.
16. *Теорія держави і права.* Академічний курс [Текст] : Підручник / [О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін.] ; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
17. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права [Текст] : Підручник / О.Ф. Скакун. – Х. : Консул, 2008. – 656 с.
18. *Общая теория государства и права* [Текст]. Академический курс в трех томах / Под ред. проф. М.Н. Марченко. – М. : Издательство «Зерцало», 2000. – Т. 2. Теория права. – 656 с.
19. *Чернадчук В.* Теоретичні проблеми визначення предмета бюджетного права [Текст] / В. Чернадчук // Право України. – 2005. – № 8. – С. 25–27.

20. *Финансовое право* [Текст] / Отв. ред. Н.И. Химичева. – М. :
Издательство БЕК, 1996. – 525 с.

Самойленко Є.А. Бюджетне право як підгалузь фінансового права України: теоретико–правове обґрунтування [Текст] / Є.А. Самойленко // Актуальні проблеми правового регулювання фінансово–кредитних відносин в умовах кризи: практика правозастосування і шляхи її вдосконалення: зб. тез доповідей за матеріалами Міжнародної наук.–практ. конференції (4–5 червня 2010 року) / УАБС НБУ. – Суми, 2010. – С. 192–195.